

Favoriten

Inför detta temanummer om pedagogik och politik bad vi några statsvetarlärare att skriva om sin "favoritundervisningstext", en text som de upplevt fungera alldeles särskilt väl i undervisningen. Vad är den pedagogiska poängen med att använda just denna text, och vad lär sig studenterna?

Om intelligensernas jämlikhet

Charlotte Fridolfsson

Boken *Den okunnige läraren* av Jacques Rancière (1987), sätter det egna arbetet som lärare, men även studenternas intellektuella kapaciteter, i ett ljus fullständigt olikt det som våra universitetsinstitutioner vanligen medger. Den handlar på ett uppenbart plan om Joseph Jacotot, en lektor i fransk litteratur, verksam i Leuven under 1800-talets första hälft. Han var en omåttligt populär pedagog som inte bara lockade franskspråkiga studenter, utan även de som endast talade nederländska – ett språk som Jacotot själv inte behärskade. Han gav därför de nederländska studenterna till uppgift att läsa en tvåspråkig upplaga av François Fénelons bok *Télémaque*, för att sedan be dem att skriva om boken på franska. Han hade förväntat sig barbari och oförmåga som resultat, men upptäckte till sin förvåning hur de nederländska studenterna bemästrat den svåra uppgiften. De hade kunnat tillägna sig bokens innehåll lika bra som de franskspråkiga studenterna, och det hade skett helt utan lärarens förklaringar. Utifrån detta av slumpen tillkomna experiment, fann Jacotot det han kom att identifiera som den "universella pedagogiken" – den intellektuella frigörelse som han i teoretisk och praktisk gärning kom att ägna resten av sitt liv åt.

Jacques Rancières *Den okunnige läraren* är emellertid så mycket mer än en biograf över en lyckad pedagog; den handlar om jämlikhet i sin allra extremaste form, nämligen om intelligensernas jämlikhet.

I en tid där metoderna för kvalitetsmät-

ningar av universitetspedagogiska verksamheter förfinas, tar den här boken fasta på helt andra pedagogiska värden för lyckat lärande, sådana som har att göra med imitation, att gissa sig fram, lyckas av en slump, repetera och korrigerar sig själv – faktorer som ingen lärare kan hjälpa till att lära ut, hur kunniga de än må vara på sitt område. Detta är det typiska sättet för alla människor att lära sig någonting, vad som helst, och är det som Jacotot kom att kalla för den naturliga metoden eller den universella pedagogiken. Precis som barn lär sig sitt modersmål själva utan särskilda instruktioner, just så går nästan allt lärande till här i världen. Det är istället lärandet i skolorna och på universiteten som utgör undantagen om man ser till hur kunskap i allmänhet uppstår. Jacques Rancières Jacotot vänder på relationen mellan lärare och elev och konstaterar att det är förklararen som är i behov av den okunnige och inte tvärtom. Utan skillnaden mellan kunniga och okunniga försvinner den legitimitet som våra institutioner vilar på. Här jämförs ganska brutalt den sociala ordningen med krig, där syftet inte är att lista ut vad andra har att säga, utan att få dem att tystna.

Men Rancière går ytterligare ett steg med sin naturliga metod, och menar att en okunnig lärare ännu bättre kan säkra den universella undervisningen än den som redan innehar expertkunskap på ett visst område. Uppgiften för den okunnige läraren är nämligen inte att bedöma elevens vetande, utan att kontrollera att den sökta kunskap och varit uppmärksam. Okunnigheten har ingen hierarki, och den okunnige läraren riskerar där-

för inte heller att förmedla något som redan finns att lära sig oförmedlat från en bok; den okunniga kan därmed avhålla sig från auktoritära förklaringar. Undervisning i formen av förklaringar blir helt enkelt överflödigt då fakta går att hämta direkt ur boken. Förklaringar blir bara nödvändiga när man skriver in sig i ojämlikhetens metafysik. Den som förklarar är i behov av ojämlikhet för att förklaringen ska äga giltighet. Förklaringens och den förklarande lärarens upprätthållna makt utgår från hur förklararen själv är den som förklarar när förklaringen är förklarad. Också i de mest välmenande och jämlikhetssträvande pedagogiska sammanhang finns därmed ett ointagligt avstånd mellan studentens oförmåga och den förklarande lärarens expertis. Världen delas så upp i "kunniga och okunniga, mogna och omogna, förmögna och oförmögna, intelligenta och dumma" (s.14). Denna förklaringens princip kom Jacotot att benämna som fördumningens princip.

Rancières argument för idén om intelligensernas jämlikhet ställs på sin spets då han premierar förnuftens jämlikhet framför ett jämlikt samhälle. Mest svårsmält är kanske hur frånvarande strukturella faktorer är för det lyckade lärandet i boken, genom sitt totala fokus på individens intelligens. Men häri ligger också själva huvudpöngen: antagandet om intelligensernas jämlikhet som ett axiom, en självklar utgångspunkt – till skillnad från det jämlika samhället. Det jämlika samhället existerar nämligen aldrig, utan är för oss istället ett mål (att sträva efter) som förutsätter ojämlika människor, och dessutom förutsätter att samhället ska göra något åt denna ojämlikhet. Ranciére invänder i boken mot denna fruktlösa fordring då han påpekar att samhället i sig saknar förnuft, men att däremot varje enskild människa kan antas naturligt besitta en intelligens identisk med alla andras (s. 95). Ranciére tvekar inte att föredra ett "ojämlikt samhälle med jämlika människor" (s. 172) för att människor är verkliga, medan samhällen är en fiktion som därmed saknar förnuft. Det omvända blir bara

en bekräftelse på ojämlikhetens fåfänga föreställning om framsteget, där samhällets jämlikhet visserligen kan eftersträvas, men ju aldrig kan uppnås då ojämlikheter mellan individerna däri redan finns inbyggda. Mäniskors jämlika förstånd förblir både sannare än dess motsats och ett primat, för Ranciére. Den universella pedagogiken är inget upplysningsprojekt utan ett jämlikhetsprojekt!

Om vi befarar att Jacotot/Ranciére har rätt i att vår förklarande universitetsundervisning upprätthåller skillnadernas, hierarkiernas och fördumningens principer, så blir vår jämlikhetssträvande skyldighet inte längre bara att välja innehållet i verksamheten (och kanon) med omsorg för att med förfinade pedagogiska metoder uppnå ett jämlikare lärande och vetande i det långa loppet. Här blir istället intelligensernas absoluta jämlikhet just det faktum som man måste utgå ifrån, en premis – jämlikheten planeras så inte in som ett mål att uppnås med verksamheten på sikt. Men intelligensernas jämlikhet som Ranciére/Jacotot försvarar vidgår förstas friheter och privilegier omöjliga att hantera för skola och högskola – där kunskapskontroll och förklaringar premieras, och som i sin tur ger utrymme åt ojämlikhetens primitiva passion, samt bidrar till naturliggörandet av intelligensernas skillnad. Det går med andra ord inte att institutionalisera den universella pedagogiken i det samhälle som förutsätter och reproducerar intelligensernas ojämlikhet – men liksom Ranciére och Jacotot konstaterat, så kommer heller aldrig den naturliga metoden och universella pedagogiken att försvinna.

Slumpen och tillfälligheter har stor betydelse hos den universella pedagogiken – både avseende hur Joseph Jacotot inledningsvis utvecklade sin metod och hur den universella undervisningen senare bedrevs. Själv tror jag att slumpen är grovt underskattad i vårt gebit (där ju det mesta bygger på tanken om progression och en uttalad orsak-verkanrationalitet). Rancières uppmaning om att "våga vara äventyrlig" (s. 39) kan man ta med sig i försöken att praktisera sin okunnighet som lärare

eller att som elev bli medveten om den intellektuella kapacitetens naturliga jämlikhet. Våra universitetsinstitutioner är knappast platsen för den universella pedagogiken, men vi kan börja låta oss själva och våra studenter fantisera om den och förvänta oss oväntade intellektuella äventyr.

Jacotot var 19 år då den franska revolutionen ägde rum, men lämnade efter sig något potentiellt ännu mer revolutionerande i teorin – nämligen uppfattningen om intelligensernas jämlikhet – något som aldrig kan institutionaliseras men ändå ibland får upplevas som ”de förnuftiga ögonblickens mirakel [...] när förnuftiga viljor erkänner varandra” (s. 126).

REFERENSER

Jacques Rancière, 2011. *Den okunnige läraren – fem lektioner om intellektuell frigörelse*. Glänta produktion. Den franska förlagan publicerades första gången 1987.

Charlotte Fridolfsson är verksam vid Institutionen för ekonomisk och industriell utveckling, Linköpings universitet.

E-post: charlotte.fridolfsson@liu.se

Stuart Halls *Representation*: att studera populärkulturen som politiskt slagfält

Emil Persson

Att kultur och politik inte är åtskiljbara utan att kulturen i sig är politisk kan tyckas som självklarheter, inte minst mot bakgrund av de senaste årens debatter i Sverige om rasistiska stereotyper i populärkulturen. Kritiska kulturstudier ger oss redskap att studera vardagens kultur som en arena för konflikt, makt och motstånd, och bör därför ha en självklar plats i det vetenskapliga studiet av politik. Nyligen bortgångne Stuart Hall (1932–2014) har, som en av nyckelfigurerna inom den så kallade Birminghamskolan, haft ett enormt inflytande inom kritiska kulturstudier. Influerad av marxistiska teoretiker som Althusser, Barthes och Gramsci studerade Hall hur

kulturella texter är inbäddade i och reproducerar samhällsliga maktordningar, men han var kritisk till den determinism som präglade föregångarna och var mån om att lämna utrymme för motstånd. Halls senare texter är tydligt postkolonialt influerade och fokuserar på imperialismens arv i form av stereotypa representationer av ras. Hall bidrog till att uppgradera populärkulturens status som vetenskapligt studieobjekt genom att visa hur vardagens kulturella praktiker genomsyras av, upprätthåller eller stör hierarkier.

Representation (Hall *et al* 2013) är en redigerad volym avsedd att användas som lärobok. Boken innehåller en introduktion till grundläggande teoretiska begrepp inom kritiska kulturstudier samt ett antal empiriskt inriktade kapitel som undersöker representationer av ras, klass, kön och sexualitet inom olika kulturella genrer såsom nyhets- och sportjournalistik, fotografi, reklam, museer, film och tv. Kapitlet ”The Spectacle of the ‘Other’” beskriver Halls välkända teori om stereotypisering och resonerar kring hur föreställda gemenskaper konstrueras gentemot annanhet i form av hot eller lockelse, mot den empiriska bakgrunden av hur afrikaner rasifierats och sexualiserats i västerländska populärkulturella skildringar förr och nu. En grundläggande idé i boken är att när vi studerar representationer är det mest intressanta inte avsändarens intentioner eller hur väl en text speglar ”verkligheten”, utan representationen i sig och vilka tolkningar den möjliggör. Det finns ofta en privilegierad mening men även möjliga oppositionella läsningar. Spänningen mellan hegemoni och motstånd är en röd tråd i analyserna i boken.

Då den är skriven på ett lättillgängligt och underhållande sätt, med praktiska övningar och utdrag ur klassiska semiotiska, poststrukturalistiska och postkoloniala originaltexter, lyckas boken göra komplex teori begriplig och applicerbar. Halls lågmälda, ödmjuka och sakligt resonerande stil bryter av mot och ger en effektiv inramning till radikaliteten i hans idéer. Boken illustrerar vikten av analytisk